

ביאורים

ביום זה, בהתבוננויות הרביעית והחמישית, ממשיכים אנו ללמוד על העניינים שהתבוננות בהם מסייעת להגיע לידי כניעה. את התבוננויות אלו נוכל לראות כמעגל השני המצביע לנו על האדם בעמידתו לפני ה', אשר בחובותיו הוא מקצר על בסיס קבוע, וגם ללא זה, בעצם עמידתו לפני הבורא, חש הוא את קטנותו ואפסותו.

ד. ההתבוננות במה שהוא חייב בעבודת הבורא. יש והאדם מבין שבעניינים הגשמיים אין מוצאים מקום להתגדר. אין בידו לשלוט בעושרו, כבודו ובריאותו, ואפילו לא במציאות הפשוטה של היותו חי. עם זאת, כאשר הוא פועל בדברים הרוחניים אשר להם יש משמעות בעולם, הוא מתגאה. הוא מקיים מצוות, משתלם במידותיו ומקדיש עיתים לתורה. השמחה והסיפוק בהתקדמות רוחנית הינם טובים וראויים, אמנם לעיתים הם גם מביאים לידי גאווה. אם יתבונן, יראה שגם בעניינים הרוחניים עדיין חסר הוא. המרחק בין חובתו למילואה רב מאוד, וגם המצוות שהוא עושה אינן נעשות בשלמות המבוקשת. על ידי ההתבוננות, ישיג את הכניעה גם בעניין זה.

ה. ההתבוננות בגדלו של הקב"ה ביחס לנמצאים כולם, ובדרגות הנבראים במציאות. יש שנראה אנשים בזויים ושפלים המתגאים על חבריהם הנמוכים בדרגתן מהם, ונתהה: 'כיצד אלו שהם בעצמם בזויים ושפלים יכולים להתגאות? עיני הגאווה, מיוחדות הן. הן מסתכלות רק על אלו שמתחתיו. הגאווה מתעלם מאלו הגבוהים ממנו בדרגה, ומתגאה על הכפופים לו, כאילו אין בלתו. כך מנהל המחלקה ביחס לעובדים הזוטרים, ומנהל האגף ביחס למנהלי המחלקות, ומנהל המפעל ביחס לכלל העובדים כולם. כך מתגאה הבינוני על העני, והעשיר על הבינוני, והאדם על הדומם הצומח והחי. קיימת התעלמות מאלה שמעל על האדם להזכיר לעצמו שביחס לקב"ה, מלאכיו ושלוחיו, אין ערכו שווה לכלום. צריך הוא להרים את מבטו מעלה אל השמש הירח והכוכבים, להתבונן בכוחם ותוקפם, ואשר גם הם רק משרתי ה'. עליו להשכיל שבמערכת הכוללת אין הוא נחשב כלל, על אף שמקצת מהבריות כפופות לו. להבין שדרגות על גבי דרגות יש מעליו בעולם, ומעל כולם במרחק אינסוף דרגתו של מלך מלכי המלכים הקב"ה.

הרחבות

• בסיס הדבקות בבורא

פְּאֲשֶׁר יַעֲבִיר עַל לְבוֹ מַה שֶׁהוּא חָיֵב. מזמור טו בתהלים נסוב סביב השאלה: "ה', מי יגור באהלך, מי ישכון בהר קדשך". אחת המעלות המתוארות בפרק לראוי לשכון בהר קודשו, היא: "נבזה בעיניו נמאס, ואת יראי ה' יכבד" [פסוק ד]. ומסביר הרד"ק מעלה זו: "כי אף על פי שהוא הולך תמים ופועל צדק ודובר אמת, אינו מתגאה בזה, אלא נבזה הוא בעיניו ונמאס. וחושב בלבבו כי לא יעשה אחת מני אלף ממה שיש עליו חובה לעשות לכבוד הבורא. ואת יראי ה' יכבד, הוא נבזה בעיניו ומכבד יראי ה', כי כל הטובות שעושה הוא אינו חושבן לכלום נגד מה שחושב שיש לו לעשות, והטובות שיעשה זולתו יחשבן לדברים גדולים". לדברי הרד"ק מובאר בפסוק שהתבוננות זו אינה רק דרך לקנות את הכניעה, אלא תשתית הכרחית להתעלות ודבקות בבורא.

• הפתח לענווה - התבוננות באפסיותו ביחס לבריאה

וְהָפֵל אֶצֶל גְּדֻלַּת הַבּוֹרָא יִתְבַּרְךְ פְּאִין. המלבי"ם רואה בהתבוננות זו את המקור לפיתוח הענווה בלב האדם: "שורש הענווה מסתעף ממה שמשיג גדולתו של יוצר בראשית וכוחו הגדול והמציאות אשר ברא, עד אשר ישיג שהנהו כאין וכאפס לפני קצת מבריאותיו. והגם שישגי בעולם הזה מלכות וחכמה וגבורה וכל המעלות ידע כי הוא כנמלה קטנה לפני המלך הגדול העומד עליו וכאין חשוב לפני הקטן שבמלאכיו..." [מלבי"ם משלי כב, ד].

וְהַרְבִּיעִי, פְּאֲשֶׁר יַעֲבִיר עַל לְבוֹ מַה שֶׁהוּא חָיֵב בּוֹ. מעבודת האלהים על רב חסדו עליו וגדלו טובו אליו, והתעלמותו מן המצוות השכליות והשמעיות וקצורו בהן, והפסקו טענותיו ואמתלאותיו בבוא יום החשבון, וחרטתו במעמד הגמול, יכנע ותשבר רוחו, כמו שאמר (מלאכי ג, יט): "כי הנה היום בא בוער פתגור והיו כל אדם וכל עשה רשעה קש", וימי מכלכל את יום בואו" (מלאכי ג, ח).

וְהַחֲמִישִׁי, פְּאֲשֶׁר יַחֲשֵׁב בְּגְדֻלַּת הַבּוֹרָא יִתְבַּרְךְ וְעַז גְּבוּרָתוֹ, הַמְּשַׁקֵּיף עַל נְרָאָהוּ וְנִסְתָּרוֹ, ויתן אל לבו הענין הגדול הזה, כמו שאמר רבותינו זכרונם לברכה על הרבה חסידים שהיו בדורות העוברים מן המורא והגדלה, והוא מה שאמרו (פרכות נח, א): "נתן עיניו בו ונעשה גל של עצמות", ואמרו על יונתן בן עזיאל (ספד כח, א): "כשהיה דורש בתורה כל עוף שהיה פורח עליו מיד נשרף". ואין ספק, שמעלת הנביאים למעלה ממעלתם, ותמצא הנביאים, כי היה פחם נמס וכורעים ומשתחווים בפגיעת המלאכים, כמו שאמר בדיניאל ויהושע והרבה כמוהם, ותמצא בספרי הנביאים כי המלאכים פורעים ומשתחווים לבורא יתברך, כמו שאמר (תהייה ט, ו): "וצבא השמים לה משתחווים", ואמר (איוב ד, יח): "הן בעבדיו לא יאמין ובמלאכיו ישים תהלה", ובהיכלו פלו אומר כבוד" (תהלים כט, ט), ואמר (ישעיה ג, א): "וקרא זה אל זה ואמר קדוש קדוש קדוש יי צבאות".

וּבִמָּה שֶׁהוּא נְרָאָה לדעתנו מצד ברואיו, כמו השמש והירח והכוכבים והגלגל והארץ וכל אשר עליה ממוצק וצמח וחי, די לו למי שיבין וישכיל, כמו שאמר (תהלים צב, ו): "מה גדלו מעשיך יי מאד עמקו מחשבתך איש בער לא ידע וכסיל לא יבין את זאת", ואמר (ישעיה מ, י): "כל הגוים כאין נגדו", ואמר (דניאל ד, לב): "וכל דירי ארעא כלה חשיבין".

וּכְאֲשֶׁר יַחֲשֵׁב הַנְּלָבָב הַמַּבִּין בְּעַרְפּוֹ אֶל הַמְּדַבְּרִים, נערך המדברים אל פדור הארץ, וכדור הארץ אל גלגל הירח, וגלגל הירח אל הגלגל העליון, והפל אצל גדלת הבורא יתברך כאין, יכנע בנפשו וישפל לפני בוראו, כמו שאמר (תהלים ח, ה): "מה אנוש כי תזכרנו וכן אדם כי תפקדנו".

הַשְּׁכָלִיּוֹת - מצוות שהשכל מחייב אותן. **וְהַשְּׁמַעִיּוֹת** - מצוות שלא ניתן להגיע אליהם בעזרת השכל, והשמיעה בקול ה' מחייבת אותן. **וְהַפְּסָק** - לא יוכל לטעון. **בְּמַעֲמַד הַגְּמוּל** - בזמן קבלת השכר בעולם הבא יתחרט. **הַמְּשַׁקֵּיף** - המשגיח. **נְרָאָהוּ וְנִסְתָּרוֹ** - מעשיו הגלויים והנסתרים. **הַעוֹבְרִים** - הקודמים. **הַמּוֹרָא וְהַגְּדֻלָּה** - מדרגות מופלאות שהיו בחסידים ההם. **נָתַן עֵינָיו בּוֹ** - הסתכל עליו. **בְּפִגְיַתָּם** - בפגישתם עם. **וּבִמָּה שֶׁהוּא נְרָאָה וְכוּ** - מה שאנו רואים מן הברואים בעולם הזה מספיק כדי להגיע לכניעה. **וְכָל דְּיָרִי אֲרַעָא וְכוּ** - כל הדברים בארץ אינם חשובים לכלום. **בְּעַרְפּוֹ אֶל הַמְּדַבְּרִים** - היחסיות של האדם הפרטי מול ריבוי בני האדם.

יום הדין וחשבון לפני בורא העולם

גדולת הבורא